

Літературознавство, зокрема історія літератури — це важливий документ, який є відображенням часу. Історики давним-давно визначили — художня творча спадщина достатньо вагоме історичне джерело для вивчення епохи, яка склалася [1, с. 77]. Проте історія літератури — не ілюстрація суспільних процесів, а їхнє художнє (естетичне) відкриття та відображення.

В історії народу величезні суспільні та громадські функції виконують фольклор та художня література, зокрема її першо- та стародруки. Грунтовне вивчення історії давньоукраїнської літератури, зосібна уже відомих на той час творів, почалося ще в XIX ст. Цілим "історико-філологічним факультетом" М. Драгоманов назвав М. Максимовича (1804—1873), який понад 50 праць присвятив проблемам української та російської літератур, фольклору і мовознавству. Він — автор першої в Україні фундаментальної праці "История древней русской словесности" (1839) та "Начатки русской филологии" (1848). В історії українського письменства найбільшою заслугою М. Максимовича є те, що у своїх наукових працях він високо оцінював народну поезію та відстоював думку про її близькі зв'язки з давнім українським письменством, особливо зі "Словом о полку Ігоревім", яке він переклав рідною мовою. Одним із перших у вітчизняній науці дослідник розкрив історичне та естетичне значення пам'яток давньої літератури — "Руської правди", "Повісті минулих літ" та згадуваного нами "Слова о полку Ігоревім". "І саме те, що М. Максимович став на ґрунт історизму та системності вивчення фактів, допомогло вченому закласти основи істинно наукового літературознавства" [2, с. 20].

Вітчизняне літературознавство має величезні наукові традиції і в плані розвитку творчих та наукових методів, і в плані створення курсів історії української літератури, що спираються на відомий світовий науковий досвід. І. Франко, особливо М. Грушевський та інші починали свої дослідження історії давньої української літератури за викладу тих поглядів на літературу, які існували до них.

Дослідники давнього українського письменства — М. Петров (1840—1921), П. Житецький (1837—1911), М. Сумцов (1854—1922), В. Перетц (1870—1935), С. Єфремов (1876—1939), М. Возняк (1881—1954), ставши першими академіками новоствореної Академії наук України (1919), та інші вчені активно включились у дослідження пам'яток давньої української літератури, вони зібрали й опублікували великий фактичний матеріал, дали перші спроби синтетичних оглядів історії літератури давнього періоду.

Великий внесок у дослідження і висвітлення давнього українського письменства, крім уже згаданих вчених, зробили О. Огоновський, М. Гудзій, Л. Білецький, С. Маслов, В. Адріанова-Перетц, П. Попов, Д. Чижевський, О. Білецький, В. Микитась, Л. Махновець, В. Кречотень, О. Мишанич, Я. Запаско, Я. Ісаєвич, М. Насенко, П. Яременко, Г. Грабович, В. Шевчук.

Як свідчать дослідження видатних вчених, "історія письменства є історія ідей, а не книг" [3]. Одночасно кожна "Історія літератури" — це не сума назавжди ustalених істин, це шлях до істини. Проте "жодна з історій української літератури, написаних до 1917 р., не видавалася в "радянський час", а такі, як "Історія літератури руської" (1882—1894) О. Огоновського, "Історія української літератури" М. Грушевського (тт. 1—5; 1923—1927), "Начерк історії української літератури" Б. Лепкого (1909—1912), "Історія українського письменства" С. Єфремова (1912) та ін., були позначені найнищівнішими ярликами; відомий "Нарис історії української літератури..." І. Франка (1910) чи видана у Львові тритомна "Історія української літератури" (1920—1924) М. Возняка просто замовчувалися. Нечисленні "капітальні" колективні праці історико-літературного характеру, що побачили світ в Україні після 1917 р., вирізнялися відверто необ'єктивним доборою і висвітленням самого матеріалу..." [4, с. 4]. Такі ґрунтовні дослідження як "Історія української літератури" Д. Чижевського (1942) та "Історія української літератури" Л. Білецького (1947), написані за межами Вітчизни і неодноразово перевидані за кордоном, були невідомими в Україні.

На рубежі 1940—1950 рр. у літературознавстві утверджуються антинаукові концепції. Під їхнім впливом в Інституті літератури імені Тараса Шевченка було створено колективну "Історію української літератури" у 2-х томах (1954—1956), автори якої свою працю кваліфікували як "почесне і відповідальне

завдання створити марксистську історію української літератури, пройняту комуністичною ідейністю, войовничу, наступальну, спрямовану проти будь-яких проявів ворожої ідеології в літературі" [5].

Значною подією став вихід біобібліографічного словника "Українські письменники" в п'яти томах (1960—1965). У першому томі (укладач Л. Махновець), що вийшов за редакцією академіка О. Білецького, подано відомості про видання українського фольклору та давньої української літератури від XI до XVIII ст. включно. Тут представлені письменники та окремі твори давньої словесності: оригінальна і перекладна, духовна і світська література. У книзі вказано багато анонімних творів — віршів, драм, інтермедій, апокрифів... Вони групуються за жанрами. Література про окремих діячів розташована в персональних розділах за алфавітом прізвищ авторів. Про кожного з них подається біографічна довідка, список джерел творів і література про письменника.

1967—1971 рр. — новий етап академічного літературознавства — створення "Історії української літератури" у восьми томах (голова редколегії — Є. Кирилюк). У першому томі, авторами якого є Л. Махновець, В. Кречотень, О. Мишанич, В. Колосова, висвітлюється процес розвитку стародавньої української літератури, починаючи від її зародження в епоху Київської Русі і закінчуючи аналізом пам'яток першої половини XVIII ст., коли стародавня література вже вичерпувала свої можливості. Крім загальновідомих пам'яток, у томі вперше розглядається значна частина матеріалів, які раніше до історико-літературних праць не входили або про які згадувалось мимохідь, принагідно. У кожному конкретному випадку автори намагалися розкрити ідейно-естетичну суть пам'ятки, її художні, мистецькі особливості [6]. Утім, "не можна забувати про оті... неможливі, драконівські умови для виявлення власної думки в 70-х і в першій половині 80-х років" [7].

"Історія української літератури" в двох томах (1987—1988) (голова редколегії І. Дзевєрін) "була кроком уперед, містила почасти нову аналітичну інформацію і про деякі добре відомі, і про раніше замовчувані чи хибно трактовані літературні явища. Сприяла цьому, зокрема, значна пошукова й текстологічна робота, виконана в процесі академічного видання деяких пам'яток давньої літератури (В. Кречотень, О. Мишанич, В. Микитась, Г. Павленко, М. Суліма, В. Яременко та ін.)" [7, с. 485].

Нині Інститут літератури імені Тараса Шевченка НАН України працює над написанням нової ("академічної") багатотомної "Історії літератури". І, можна погодитися з Т. Гундоровою, яка не є прихильником, що саме зараз варто розпочинати написання нової "Історії літератури", оскільки досі не проаналізований досвід існуючої на сьогодні історіографії, її принципи, методи і моделі; сам класичний літературний процес, багато авторів та творів усе ще трактується схематично, без належної глибини; відчутно бракує серйозних теоретико-літературних досліджень, зокрема самого феномену української літератури як національного письменства, її структури, функцій і, може, найголовніше — питання про те, хто писатиме цю історію [8].

#### Список використаної літератури

1. *Ключевский В.* Речь, произнесенная в торжественном собрании Московского университета, в июне 1880 г., в день открытия памятника Пушкину // Ключевский В. Сочинение : в 9 т. — Т. 9. Материалы разных лет / под ред. В. Янина. — М. : Мысль, 1989. — [525 с.].
2. *Кононенко П.* "Історія української літератури" М. Грушевського — етап у розвитку наукового літературознавства / П. Кононенко // Грушевський М. Історія української літератури : в 6 т., 9 кн. — Т. 1. — К. : Либідь, 1993. — С. 20.
3. *Єфремов С.* Історія українського письменства / С. Єфремов ; [фак. редагування передм. М. К. Нагаєнка]. — К. : Femina, 1995. — 685 с.
4. *Історія української літератури XX ст. : у 2 кн. : [навч. посіб. для філол. ф-тів вузів] ; Кн. 1. 1910—1930-ті рр. / за ред. В. Г. Дончика. — 2-ге вид., стер. — К. : Либідь, 1994. — 781 с.*
5. *Там само.* — К. : Либідь, 1994. — Кн. 2, ч. 2 : 1960—1990-ті рр. — 509 с.
6. *Історія української літератури : у 8 т. / редкол.: С. П. Кирилюк (голова) [та ін.]. — К. : Наук. думка, 1967. — Т. 1. — 483 с.*
7. *Гундорова Т.* Авторпортрет / Т. Гундорова // Слово і час. — 2004. — № 2. — С. 66—69.

*Лариса Рева,*  
кандидат філологічних наук,  
науковий співробітник НБУВ